

16. FILMSKI FESTIVAL PRAVO LJUDSKI

AJDA BRAČIČ

V tem trenutku je najnujnejša radovednost

16. Filmski festival Pravo Ljudski,
Sarajevo, 1.–17. december 2021

»Kaj v resnici pomeni živeti odgovorno v času iztrebljanja, izumiranja in genocidov?«

— Donna Haraway

Zgornji citat nas uvede v letošnji katalog filmskega festivala Pravo Ljudski iz Sarajeva, ki je na začetku decembra doživel 16. edicijo. Svojo pot je začel leta 2006 kot serija projekcij dokumentarnih filmov za lokalne študente magistrskega programa demokracije in človekovih pravic, danes pa je daleč prerasel začetne okvire in vsako leto postreže z obilnim in skrbno kuriranim programom, usmerjenim k najširši javnosti. Poleg filmskega festivala Pravo Ljudski pod eno streho združuje še izobraževalno sekcijo, ki se ukvarja z razvijanjem novih didaktičnih metodologij in vključevanjem avdiovizualnih pripomočkov ter dokumentarnega filma v poučevanje, in pa produkcijsko ekipo, ki ustvarja lastne filmske projekte ter obenem izobražuje in usposablja filmske in video navdušence.

Že od samega začetka je festivalski program zavezan raziskovanju tematik s področja feminizma, ekologije in družbene odgovornosti. Smer, v katero obiskovalca vodi letošnji nabor filmov, je relativno jasno začrtana že z izborom uvodne in zaključne projekcije, ki v programu zasedata posebno mesto. Uvodni film **Camille & Ulysee** (2021, Diana Toucedo) je postavljen v neopredeljeno prihodnost, v kateri naslovna protagonista pripovedujeta o prvih generacijah bodoče (sedanje?) skupnosti, ko se človeško prepleta z nečloveškim. Camille se ob tem v filmski govorici simbolično stopi s podobno metuljev monarhov, medtem ko skuša Ulysee v življenje priklicati izumrlo hobotnico, tako da se priuči njenih gest in njenega intrinzičnega jezika. Zaključni film festivala **Extra-Terrestrial Ecologies (Retroreflectors: the astronaut, the robot, the alien)** (Ralo Mayer, 2018) pa se ukvarja s pojmom *oikosa*, nedomačnega doma, iz starogrškega korena katerega se oplaja tudi koncept ekologije. Preseganju nedomačnosti drugega in dekolonizaciji ekologije v času antropocentrizma v letošnjem programu pripada posebno mesto. Iskanje poti do drugačnega naseljevanja skupnega zemeljskega okolja najde svoj izraz kar v celem sklopu, naslovljenem Kreativne ekologije za dovolj-skupen svet (Creative Ecologies for a World Common-Enough), ta pa je poleg Feminističnih aktov igre in imaginacije ter Naših preteklih revolucij, naših bodočih bitk eden treh integralnih gradnikov osrednjega festivalskega programa. *Dovolj-skupen svet*? Prav pri razlagi tega pojma se dotaknemo bistva pristopa, ki ga privzema festival Pravo Ljudski. Ta jemlje film hkrati kot umetniško in teoretsko gesto, ki lahko prekine s sedanjim ustrojem sveta in prevladujočimi diskurzii ter ponudi začasno heterotopijo z dolgoročnimi posledicami. Dokumentarni film, ki namesto resničnosti prikazuje deroči tok »realnega«, lahko tako svojo zasnovo kot branje prepusti intuiciji in tistim oblikam razumevanja in delovanja, ki so v

Extra-Terrestrial Ecologies (2018)

Holgut (2021)

Can a Mountain Recall (2021)

Rock Bottom Riser (2021)

mišljenjski monokulturi patriarhata praviloma zapostavljene. V svetu radikalne prepletenosti in kompleksne relativnosti lahko tako film razgali izkustva, vedenja in odnose, ki niso univerzalni, so pa skupni. Ali vsaj *dovolj-skupni*, da lahko v njih temeljimo in legitimiramo vzajemno prepoznavanje in sočutje tudi zunaj človeške subjektivitete.

Ta pozicija ponuja tudi dobro izhodišče za salomonsko reševanje dileme, ki se pogosto pojavlja ob premišljevanju o post-antropocentričnih možnostih ustvarjanja ali izjavljanja: da je namreč vsako takšno delovanje za človeka preprosto nemogoče in že v izhodišču obsojeno na propad; človek je namreč zaznamovan z lastno človeškostjo, ob tem pa nesposoben zares razumeti ali poustvariti izkušnjo tujosti, ki pripada drugim vrstam živih bitij ali neživi naravi. Rešitev, bi lahko rekli, leži že v samem poskusu razumevanja ali vsaj občutenja stališča te drugosti, s čimer se ukvarjajo tudi filmi izbranega festivalskega sklopa. **El Lado Quieto** (2020, Carolina Fusilier in Miko Reverera), dobesedno »Mirna stran«, je nenavaden preplet dokumentarnega in fiktivnega, v katerem uspe zasijati prav tista presežna realnost deljene izkušnje sveta, ki je lahko skupna, ne želi pa postati zapovedujoče univerzalna. Vizualno plat filma povečini sestavljajo posnetki fascinantnega otoka Capaluco blizu mehiške obale, na katerem stoji (od ljudi) zapuščeno počitniško zabavišče, polno polomljenih toboganov in praznih akvarijev, ki jih danes znova prerašča gozd. Zvočno sliko otoka v filmu prekinjajo reklamni bloki, ki vodni park in počitniško središče opisujejo v vsem njegovem nekdanjem sijaju, kar v kontrastu s podobami zaraščajočega se otoka deluje tragikomično. Vmes pa spremljamo še pripovedovanje zgodbe o potovanju nenavadnega morskega bitja Siyokoy, ki izvira iz filipinske mitologije, oceanski tokovi pa ga nenadoma zanesejo v bližino otoka Capaluco. Ukoreninjanje objektivno

dokumentarnega in skrajno poetičnega v isti pripovedi je blizu temu, o čemer govori Donna Haraway, ko omenja pojem špekulativne fabulacije. V poskusu, da bi ubesedili, razumeli in sočustvovali, ločnica med stvarnim in nestvarnim, resničnim in neresničnim v resnici postane povsem odveč. S podobnimi postopki se poigrava **Holgut** (2021, Liesbeth de Ceulaer), v katerem na samem začetku izvemo za pripoved o mamutu po imenu Holgut, ki ga človek ob vesoljnem potopu ni vzel s seboj na svojo živalsko barko. Nato spremljamo dečka Kyyma, ki se s stricem poda na lov za severnimi jeleni, vendar so ti že zdavnaj zapustili tisti del sibirske pokrajine. Za edino čredo, ki jo Kyym in njegov stric v času lova srečata, se izkaže, da je pravzaprav vzrejena in da so jeleni udomačeni. Na drugem koncu dežele znanstvenik Semjon išče ostanke mamutov, ki iz talečega se permafrosta zlagoma prodirajo na površino, v želji, da bi iz ustreznega vzorca tkiva pridobil ohranjeno celico za kloniranje. Sibirska pokrajina vzbuja občutke nepovratne osamljenosti in zapuščenosti, le da s kraja tokrat (za razliko od otoka Capaluco) niso odsotni le ljudje, temveč tudi živali. V nekem kadru Kyym, medtem ko sam tava sredi sibirske ravnice, oznanj, da »tukaj resnično ničesar ni«, in zopet se obračamo proti špekulativni fabulaciji, ki nas za hip odnese v postapokaliptično realnost sveta po množičnem izumrtju. Pa vendar – tukaj vseeno še mnogo je; Kyym ne opazi razraščanja šotnega mahu in nizke trave, ne opazi žuželk in ptic, ki naseljujejo prostrano pokrajino, milijard mikroorganizmov in menjavanja vremena, nenehne vztrajnosti vodnega kroga, predvsem pa ne opazi ostalin izumrlih živih bitij, ki prežijo pod tanko zemljino površino. Prav v tem trenutku se deček spotakne ob orjaški mamutov okel, ki pa ga kasneje znova razumemo kot fikcijo, kot projekcijo človeških želja na svet, ki zanj v svoji spregledani čudežnosti nikdar ni dovolj osupljiv.

El Lado Quieto (2020)

Camille & Ulysee (2021)

Na še bolj zagoneten način razmerje med človeško in ne-človeško perspektivo preleva sijajno zgrajeni **Rock Bottom Riser** (2021, Fern Silva). Film med drugim prinaša kontroverzno idejo, po kateri naj bi poleg številnih obstoječih astronomskih observatorijev na pobočju najsvetejše havajske gore in neaktivnega ognjenika Mauna Kea zgradili tridesetmetrski teleskop. Starodavna pričevanja o izjemnem polinezijskem čutu za navigacijo se prepletajo s premišljevanji o možnostih navigacije v vesolju in zapuščanju lastnega planeta. V kontrapunktu z (dobesedno) visokoletečimi idejami o človeški kolonizaciji drugih planetov smo priča posnetkom tekoče lave in biotske raznovrstnosti Havajev, ki nedvoumno namigujejo na silovitost razkoraka med človeškim in ne-človeškim. Iskanje inteligentnega življenja onkraj lastnega planeta ob raznovrstnosti neraziskane inteligence, ki smo ji priča prav tu, odraža prepoznaven dosednji modus operandi vsega človeškega. »Jaz sem kamen / jaz sem otok«, slišimo v skladbi *I Am a Rock* tandema Simon & Garfunkel, ki se predvaja v filmu, in znova najdemo izhodišče za vzpon proti vprašanju človeške subjektivnosti v razmerju do subjektivnosti drugega. Z ognjeniki, natančneje z aktivnim Popocatepetlom, se ukvarja tudi **Can a Mountain Recall** (2021, Delfina Carlota Vasquez). Dvajsetminutni film spretno spaja dnevniške zapiske s formo videoeseja, v katerem ognjenik postane merilo pretečenega časa, hkrati pa prevzame tudi vlogo entitete, ki ureja in razporeja ljudi. Izbruhnili je namreč med kolonizacijo Mehike, med mehiško revolucijo in vzponom zapatističnega gibanja, film pa njegove zadnje izbruhe vzporeja tudi s sodobnimi feminističnimi bitkami v državi. Mitologizacija narave se tu zgodi skoraj na način, podoben Gajini paradigmi – hipotezi iz sedemdesetih, po kateri smo ljudje za planet obstranska bitja, povsem nepomembna in v svojem nagnjenju h kolonizaciji v resnici neškodljiva,

ki jih velikanski povezan organizem Gaje (poimenovanje je seveda nekoliko tvegano, saj se koncept prav zaradi njega lahko hitro znova prevesi v antropomorfiziranje »narave«), sestavljen iz prepletenega omrežja mikroorganizmov in njihovih biotopov, sploh ne jemlje resno. Gajina paradigma je bila v času porajajoče se globalne ekološke krize eden prvih odrazov zavedanja, da »narava« ni le ozadje za človeške aktivnosti, temveč od njih neločljiv element, ki človeka od znotraj in od zunaj prežema ter je z njim v recipročnem odnosu.

Človek v dokumentarnih filmih festivala Pravo Ljudski sestopa s prestola ne le kot edini oblikovalec, temveč tudi opazovalec sveta. Prepletajoče se zgodbe, efemerne perspektive in eksperimentalni načini njihovega podajanja stremijo k odpiranju novih pozicij ustvarjanja, osmišljanja in reflektiranja podob. Celota filmskega izbora poskuša človeka izmakniti iz središča ekološkega, pa tudi revolucionarnega vprašanja. Čeprav le začasno, festival in njegovi filmi ponujajo kreativno okolje, v katerem je mogoče zaznati, razumeti in ponovno izumiti svet, ki presega človeka samega. Pobuda, ki jo posreduje Pravo Ljudski, je usmerjena predvsem v zastavljanje novih vprašanj, katerim v preteklih poskusih odgovorov ni bilo odmerjeno dovolj relevantnosti ali teže. »V tem trenutku je najnujnejša radovednost,« v enem izmed spremljajočih besedil še zapišejo organizatorji festivala. Sposobnost čudenja in odprtosti ne le za nove informacije o svetu, ki nas obdaja in prežema, temveč tudi za odkrivanje in izumljanje pristopov k drugosti – in k temu, kako ta silna tujost pristopa k nam – je izhodišče, ki odpira prostor za vsa druga.